

Toekomstige organisatie van accountantspraktijken

Roger Dassen en Rik Roos

SAMENVATTING Accountantspraktijken zullen zich in de toekomst steeds meer organiseren via centrale rechtspersonen ter versterking van het huidige netwerk met internationaal samenwerkende landenorganisaties. Groei in aantal, omvang en geografische spreiding van multinationale cliënten in combinatie met toenemende complexiteit en globalisering in de markt vereist een effectieve mondiale structuur om deze cliënten wereldwijd eenduidige kwaliteit te kunnen bieden. Discrepancies tussen aansprakelijkheidsregimes uit verschillende landen ontmoedigen nationale accountantspraktijken echter op te gaan in één mondiale organisatie. Internationale hervorming van aansprakelijkheidsregimes kan helpen deze belemmering weg te nemen en liberalisering van vereisten rondom bestuurssamenstelling en eigendomsverhouding biedt accountantspraktijken zicht op alternatieve bedrijfsstructuren. Dit kan nieuwe partijen stimuleren toe te treden tot de markt voor grote controleopdrachten waardoor ondernemingen op termijn wellicht meer keus hebben bij de selectie van hun accountant. Het aantrekken en behouden van talent is en blijft ons inziens een uitdaging voor accountantspraktijken. Dit noodzaakt te bezien of de organisatiestructuur nieuwe initiatieven toelaat, zoals uitbesteding van routinematige werkzaamheden of bijvoorbeeld optieregelingen om talent te boeien en binden. In de literatuur zijn verscheidene alternatieve scenario's te vinden voor de toekomstige organisatie van accountantspraktijken. Voorbeelden daarvan zijn differentiatie van accountantspraktijken naar onderdelen die wereldwijd, regionaal of nationaal opereren en het verzekeringsmodel. Hoewel deze voorstellen ons intrigeren, menen wij dat zij een dermate rigoureuze karakter hebben dat zij op korte termijn geen realistisch alternatief vormen voor de huidige organisatie van accountantspraktijken.

RELEVANTIE VOOR DE PRAKTIJK Dit artikel geeft belanghebbenden bij het accountantsberoep een indruk hoe accountantspraktijken zich ontwikkelen om cliënten wereldwijd op kwalitatief hoogwaardig niveau te kunnen blijven bedienen.

1 Inleiding

De organisatie van accountantspraktijken is een onderwerp dat momenteel sterk in de belangstelling staat. Enerzijds door zichtbare bewegingen van enkele grote kantoren om zich in toenemende mate meer internationaal te organiseren. Anderzijds door de op gang gekomen discussie over de structuur van de accountancymarkt, waarbij onder meer de vraag wordt gesteld of er marktimperfecties zijn als gevolg van het feit dat in een groot aantal economieën de markt van de jaarrekeningcontrole van de grote ondernemingen wordt gedomineerd door vier grote spelers (de Big 4, zijnde Deloitte, Ernst & Young, KPMG en PricewaterhouseCoopers). In de literatuur is regelmatig aandacht besteed aan de toekomstige organisatie van accountantspraktijken¹. Zo onderzocht Lenz (2005) ontwikkelingen in de structuur van landenorganisaties die samenwerken in een internationaal netwerk. Jeppesen (2007) analyseerde risico's van de manier waarop grote accountantspraktijken zich organiseren. Doorgaans is sprake van een partnerstructuur, waarbij deze organisaties hiërarchische verhoudingen en gestandaardiseerde processen hanteren om bedrijfsactiviteiten aan te sturen. Jeppesen (2007, p. 590) concludeert dat dit een effec-

Prof. dr. R. J.M. Dassen RA is bestuursvoorzitter van Deloitte Nederland en hoogleraar Auditing aan de Vrije Universiteit, Amsterdam.

Drs. A.R. Roos RA is senior manager bij het Accounting & Auditing Center van Deloitte Accountants B.V.

tieve manier is om accountantspraktijken te beheersen, zolang sprake is van een stabiele omgeving. In een veranderlijke omgeving is deze methode hoogst risicovol. Oxera (2007) onderzocht het economisch effect van bedrijfsstructuren bij accountantspraktijken en doet suggesties voor liberalisering van wet- en regelgeving op dat gebied. Deze voorstellen bieden accountantspraktijken de mogelijkheid te kiezen voor de meest optimale bedrijfsstructuur. Cunningham (2004; 2006) publiceert over een alternatief voor het huidige systeem van accountantscontrole en stelt voor bedrijven de eis op te leggen hun jaarrekening te laten verzekeren. Hommen (2007, par 3.2) houdt vast aan het huidige systeem van accountantscontrole, maar pleit daarbij voor een driedeling in het toezicht op accountants, waarbij de zwaarte van het toezicht afhankelijk is van de mate van 'openbaar belang'.

Dit artikel behandelt de vraag hoe accountantspraktijken zich ontwikkelen om cliënten wereldwijd op kwalitatief hoogwaardig niveau te kunnen blijven bedienen. Het heeft de volgende structuur. Paragraaf 2 schetst de richting waarin bestaande internationale samenwerkingsverbanden zich naar onze verwachting ontwikkelen. Het behandelt hoe accountantspraktijken hun structuur versterken om tegemoet te komen aan de ontwikkelingen bij multinationale cliënten en aan de toenemende complexiteit en globalisering in de markt. Ook illustreren wij waarom hervorming van aansprakelijkheidsregimes een positieve kwaliteitsimpuls kan leveren. Omdat het aantrekken en behouden van talent ons inziens een uitdaging is en blijft, behandelt paragraaf 3 het effect van talentmanagement op de organisatie van accountantspraktijken. Paragraaf 4 schetst drie alternatieve scenario's voor de toekomstige organisatie van accountantspraktijken. Veel landen stellen via wet- en regelgeving eisen aan de bestuursstructuur en eigendomsverhoudingen bij accountantspraktijken. Wij bespreken onderzoek van Oxera dat suggereert dat liberalisering van dit beleid accountantspraktijken in staat stelt zich op alternatieve wijzen te organiseren. Deze liberalisering kan volgens Oxera bijdragen aan het doorbreken van bestaande concentratie op de markt voor accountantscontrole en aan vergroting van de keuzemogelijkheden voor ondernemingen. Ook reageren wij op een voorstel van Hommen (2007) om accountantspraktijken te rangschikken naar onderdelen die wereldwijd, regionaal of nationaal opereren en behandelen wij het model waarbij accountants controleren in opdracht van de verzekeringsmaatschappij. Het artikel sluit af met een conclusie.

2 Versterking van internationale samenwerking

Op het Global Public Policy Symposium (2006) gaven bestuurders van zes mondiale netwerken van accountantspraktijken hun gezamenlijke visie op internationale public policy-ontwikkelingen. Dit visiedocument, bedoeld als stimulans voor een maatschappelijke dialoog over de vraag welke stappen nodig zijn op het gebied van de accountantscontrole om belanghebbenden bij kapitaalmarkten optimaal te bedienen, ging onder meer in op het vraagstuk van de internationale organisatie van accountantspraktijken. Tabel 1 geeft een overzicht van de motieven om landenorganisaties die in een netwerk samenwerken verder te integreren (Global Public Policy Symposium, par. 'concentration', p. 1).

Tabel 1 Motieven om samenwerkende landenorganisaties te integreren

1.	groei in aantal, omvang en geografische spreiding van multinationale cliënten
2.	behoefte aan een effectieve mondiale structuur om deze cliënten te kunnen controleren
3.	toenemende complexiteit in de markt die vergroting vereist van branchespecialisatie
4.	noodzaak om toptalent te boeien en binden
5.	behoefte aan schaalvergroting om op economisch verantwoorde wijze te kunnen investeren in centra van expertise en technologie

Traditioneel organiseerden accountantspraktijken zich via platte partnerstructuren in bijvoorbeeld een maatschap. Dit brengt risico's bij groei in omvang en aantal partners doordat het concept van consensus strategische besluitvormingsprocessen complex en traag kan maken (Jeppesen, 2007, p. 592). Hierdoor zijn traditionele organisatiestructuren kwetsbaar in een veranderlijke omgeving. Dat geldt ook voor de huidige vormen van internationale samenwerking tussen landenorganisaties omdat elk land een bepaalde mate van autonomie kent. Volgens Jeppesen (2007, p. 597) en Soeting (1982, p. 28) vertonen accountantspraktijken overeenkomsten met een machinebureaucratie uit de organisatieleer van Mintzberg, hoewel sprake is van professionele beroepsuitoefening en daarom de figuur van de professionele bureaucratie wellicht eerder verwacht zou worden en historisch gezien ook eerder de realiteit weergaf. Heden ten dage echter vormen de gestandaardiseerde controleaanpak en het regelgevend kader belangrijke coördinatiemechanismen, wat deze accountantspraktijken van nature veranderingstraag maakt. Tendentie in de rich-

ting van machinebureaucratie kan volgens Soeting (1982, p. 28) bovendien leiden tot een papieren rompslomp, model rijden en gevoelens van machteloosheid. In het belang van slagvaardigheid hebben grotere accountantspraktijken veelal ook tussen partners onderling hiërarchische verhoudingen aangebracht, bijvoorbeeld door verschillende indelingen te onderscheiden. Hoewel machinebureaucratie kan leiden tot veranderingstraagheid biedt het ook kansen. Een voorbeeld daarvan is de mogelijkheid tot uitbesteding van tijdrovende routinematige onderdelen van het controleproces aan opkomende economische grootheden zoals India en China, wat kan leiden tot kostenbesparing.

De groei in aantal, omvang en geografische spreiding van multinationale controlecliënten in een sterk gereguleerde markt maakt accountantscontrole bij deze cliënten steeds complexer. Om wereldwijd toch eenduidige kwaliteit te kunnen blijven bieden, vereist dat ons inziens schaalvergroting en een effectieve mondiale structuur bij accountantspraktijken. Standaarden voor financiële verslaggeving en accountantscontrole zijn bijvoorbeeld steeds ingewikkelder en in korte tijd substantieel toegenomen in omvang. Zo beslaan International Financial Reporting Standards (IFRS) tegenwoordig ruim 2500 pagina's. Deze mate van regulering vergt aanzienlijke investeringen in kenniscentra die voorzien in de toenemende behoefte van cliënten centraal te kunnen consulteren met specialisten. Om ook de eigen professionals continu bij de les te houden, investeren accountantspraktijken bovendien steeds meer in moderne technologieën voor kennisoverdracht. Versterking van internationale samenwerking stelt accountantspraktijken in staat deze investeringen in centra van expertise en technologie op economisch verantwoorde wijze te kunnen blijven doen. Ook nieuwe controlestandaarden die bepalen hoe accountants internationale concerncontroles dienen in te richten² en de wettelijke verankering van de eindverantwoordelijkheid voor groepsaccountants (Commissie van de Europese Gemeenschappen, 2006, art. 27) dragen bij aan de behoefte bestaande banden verder aan te halen. Wij verwachten dat dit bij internationale concerncontroles bijvoorbeeld zal leiden tot intensivering van de grensoverschrijdende betrokkenheid van de groepsaccountant. Binnen de huidige vormen van internationale samenwerking kennen de betrokken landenorganisaties echter veelal een zekere mate van autonomie, wat internationale kwaliteitsbeheersing bij deze opdrachten een complex vraagstuk maakt. Complex, maar zeer noodzakelijk, want het hanteren van één wereldwijde merknaam maakt het

noodzakelijk om ook een wereldwijde consistentie in kwaliteitsniveau te bereiken. Hetgeen geen geringe opgave is, gegeven de grote verschillen in bijvoorbeeld corporate governance en opleidingsniveau die wereldwijd kunnen worden onderkend.

Netwerken van accountantspraktijken stimuleren wet- en regelgevers tot samenwerking bij het beslechten van barrières die een soepele integratie tussen landenorganisaties verhinderen (Global Public Policy Symposium, 2006). Een voorbeeld van internationale samenwerking is de oprichting van het Independent Forum of International Audit Regulators (IFIAR) dat, naast het delen van kennis en ervaring, als doelstelling heeft samenwerking te bevorderen tussen partijen die toezicht houden op accountantspraktijken. Toezichthouders uit de hele wereld, waaronder ook de Autoriteit Financiële Markten (AFM) zijn in het IFIAR vertegenwoordigd³. Het biedt een uitstekend platform voor samenwerking met andere mondiale organisaties, zoals de International Federation of Accountants (IFAC), en vormt een belangrijke stap in het komen tot internationale convergentie. Bestuurders van internationale samenwerkingsverbanden onderkennen dat het proces van harmonisatie in wet- en regelgeving een lange adem vereist.

Discrepancies tussen aansprakelijkheidsregimes uit verschillende landen ontmoedigen nationale accountantspraktijken op te gaan in één mondiale organisatie. Internationale hervorming van deze regimes kan helpen deze belemmering weg te nemen. London Economics⁴ (2006) onderzocht in Europa het economisch effect van aansprakelijkheid van accountantspraktijken bij de uitvoering van wettelijke jaarrekeningcontroles. De verzekeraarbaarheid van dit aansprakelijkheidsrisico blijkt de afgelopen jaren te zijn verslechterd. De dekkinggraad is substantieel afgenomen; volgens London Economics (2006, p. xxi) valt bij de huidige verzekeringsmarkt minder dan vijf procent van de grotere schadeclaims van sommige accountantspraktijken onder de dekking van de polis. Ultimo 2006 worstelen accountantspraktijken in Europa met elf schadeclaims oplopend van € 160 miljoen tot € 785 miljoen en met vijf schadeclaims groter dan € 785 miljoen. Tegelijkertijd is de afgelopen vijf jaar de premie verdubbeld voor een herverzekering van aansprakelijkheidsrisico's op het niveau van grote accountantspraktijken. Deze ontwikkelingen kunnen het voortbestaan van grote accountantspraktijken bedreigen. Het werkt tevens demotiverend voor accountantspraktijken die overwegen zich te begeven op de markt voor grote controleopdrachten, aldus Eurocommissaris McCreevy (2007, p. 2) en het

Financial Reporting Council (2007, p. 22). London Economics (2006, p. xxii) acht het niet irreëel dat een van de grote vier accountantspraktijken bezwijkt onder druk van huidige aansprakelijkheidsregimes. McCreevy sluit zich daarbij aan (2007, p. 3) en ook Schilder (2007, p. 6) onderkent dat grensoverschrijdende aansprakelijkheidsrisico's voor accountantspraktijken een reëel probleem vormen. Bovendien bemoeilijken dergelijke aansprakelijkheidsrisico's accountantspraktijken talentvolle professionals te rekruteren op de arbeidsmarkt vanwege de negatieve uitstraling die het heeft op de aantrekkelijkheid van het beroep (London Economics, 2006, p. xxii).

3 Effect van talentmanagement op accountantspraktijken

Accountantspraktijken worstelen met het aantrekken en behouden van talent⁵. De huidige generatie kijkt bovendien met een frisse blik naar inrichting van werken en leven. Dit noodzaakt accountantspraktijken bij de inrichting van hun organisatie aandacht te besteden aan het boeien en binden van talent en te bezien welke alternatieve mogelijkheden bestaan om nieuw talent aan te trekken.

De generatie die is geboren na 1980, ook wel generatie Y genoemd, kenmerkt zich door grote behoefte aan flexibiliteit en continue evaluatie. Arbeidsmarkt-onderzoek in elf landen illustreert wat de generatie Y motiveert: flexibele uren, regelmatige evaluatiegesprekken, bonussen en een carrièreontwikkelingsprogramma. Zaken als zekerheid, een goed pensioenplan en een goede werkomgeving zijn voor hen minder belangrijk (Accountemps, 2006). De sterk hiërarchisch georganiseerde partnerstructuur bij grotere accountantspraktijken maakt duidelijk dat slechts weinigen de top zullen halen. De kans op partnerschap blijkt niet langer te fungeren als lokaas om de huidige generatie jonge professionals te motiveren (Jeppesen, 2007, p. 598). Om deze groep toch voor langere tijd aan de organisatie te binden kunnen accountantspraktijken nieuwe initiatieven ontwikkelen, bijvoorbeeld door te werken met optieregelingen. Volgens de Wet Toezicht Accountantsorganisaties mag de minister van Financiën bovendien toestaan dat anderen dan registeraccountants of accountant-administratieconsulenten wettelijke controleopdrachten uitvoeren (ministerie van Financiën, 2006, art. 28). De Statutory Audit Directive stimuleert lidstaten van de Europese Unie om accountants die door een lidstaat zijn gekwalificeerd voor de wettelijke controle onderling te erkennen; met andere woorden, de toelating van een accountant in een andere lidstaat

verplicht de AFM tot toelating van deze accountant in Nederland op grond van een proeve van bekwaamheid (Commissie van de Europese Gemeenschappen, 2006, art. 14). Dit vereenvoudigt de mogelijkheid om talent uit het buitenland te halen. Het roept de vraag op hoe lang het nog zal duren voordat ook financieel-zakelijke dienstverleners uit bijvoorbeeld India of China zich kunnen begeven op het terrein van de jaarrekeningcontrole in Nederland⁶. Europa heeft ervoor gekozen de International Standards on Auditing als uitgangspunt te hanteren voor wet- en regelgeving rond de wettelijke accountantscontrole. Professionals uit India en China kunnen daarmee prima uit de voeten aangezien dergelijke regelgeving ook voor hun beroepsorganisaties de leidraad vormt⁷. Dit maakt onderlinge uitwisseling eenvoudiger (Dassen en Roos, 2007, par. 4.1).

4 Alternatieven voor de toekomstige organisatie

4.1 Liberalisering bestuursamenstelling en eigendomsverhoudingen

Accountantspraktijken krijgen zicht op alternatieve bedrijfsstructuren wanneer wet- en regelgevers het beleid liberaliseren dat nu nog een meerderheid aan accountants vereist bij eigendomsverhoudingen en bij de bestuursamenstelling (Oxera, 2007, p. iii). Dit geeft volgens Oxera accountantspraktijken de vrijheid te kiezen voor de optimale bedrijfsstructuur wat bijvoorbeeld nieuwe partijen kan stimuleren toetreding te overwegen tot de markt voor accountantscontrole⁸. Ook maakt het bestaande accountantspraktijken eenvoudiger zich internationaal te verenigen. Transparantie in de manier waarop accountantspraktijken zich organiseren draagt bij aan het waarborgen van de belangen van stakeholders bij het accountantsberoep.

Oxera (2007) onderzocht in Europa de relatie tussen organisatiestructuren van accountantspraktijken en concentratie op de markt voor accountantscontrole. De onderzoeksrapportage heeft tot doel politiek debat te stimuleren over marktconcentratie en over aansprakelijkheid van accountants. Centraal stond de onderzoeksvraag in welke mate de organisatiestructuur van accountantspraktijken, al dan niet ingegeven vanuit regelgeving of door commerciële overwegingen, van invloed is op concentratie en keuzemogelijkheden op de markt voor accountantscontrole. In veel rechtsgebieden geldt als voorwaarde voor het kunnen participeren op de markt voor accountantscontrole dat lokaal erkende accountants het geheel of de meerderheid van de betreffende accountantspraktijk in eigendom moeten hebben (Lenz, 2005, p. 3). Zo vereist de Wet Toezicht Accountantsorganisaties in

Nederland bijvoorbeeld een meerderheid van externe accountants bij de personen die het dagelijks beleid bepalen van een accountantsorganisatie (ministerie van Financiën, 2006, art. 16 lid 2). De Verordening Accountantsorganisaties (NIVRA, 2006, art. 15) en de Nadere Voorschriften accountantskantoren ter zake van assurance-opdrachten (NIVRA, 2007, art. 35) vereisen dat accountants domineren bij stemrechten in een accountantspraktijk⁹. Dit verklaart waarom in landen zoals Nederland het lokale bestuur de landenorganisaties leidt en waarom het eigendom van die landenorganisatie in nationale handen is. Liberalisering van voorschriften rondom bestuurssamenstelling en eigendomsverhoudingen biedt accountantspraktijken volgens Oxera kansen goedkopere financieringsbronnen aan te boren, bijvoorbeeld via externe kapitaalinvesteers of via een eigen beursnotering. Financieringskosten van internationaal samenwerkende accountantspraktijken blijken nu doorgaans hoger dan bij een multinational van vergelijkbare omvang. Dit komt volgens Oxera (2007, p. iv) doordat accountantspraktijken partners vereisen een persoonlijke investering te doen in een relatief illiquide markt die hen blootstelt aan unieke bedrijfsrisico's vanwege gebrek aan diversificatie binnen de accountantspraktijk. Om dit te compenseren vraagt dat een hoger rendement. Daarbij verwerven internationale samenwerkingsverbanden nu doorgaans kapitaal op nationale markten en niet mondiaal, vooral vanwege bestaande belemmeringen voor bedrijfsstructuren. Dit gaat ten koste van potentiële schaalvoordelen (Oxera, 2007, p. iv). Een vraag is wat ons betreft of toegang tot kapitaal werkelijk een kritieke factor is voor kleinere accountantspraktijken die trachten hun aandeel te vergroten op een voor hen nieuwe markt van grote controleopdrachten. Naar onze mening spelen de reputatie, de noodzaak voor een internationaal netwerk, het aansprakelijkheidrisico en de aantrekkelijkheid voor toptalent hierbij een veel grotere rol.

Huidige regels rond bestuurssamenstelling en eigendomsverhoudingen bij accountantspraktijken beogen te waarborgen dat accountants in objectiviteit kunnen opereren (Commissie van de Europese Gemeenschappen, 2002, par. 4.3.1)¹⁰. Hoewel Oxera (2007, p. v) dit belang onderkent, concludeert het bureau dat onder stakeholders bij het accountantsberoep de meningen uiteenlopen over de noodzaak objectiviteit op die manier te waarborgen. Onderzoek bevestigt dat bij een groep belanghebbenden het beleid rond eigendomsverhoudingen en bestuurssamenstelling inderdaad een positief effect heeft op hun beeld van het accountantsberoep. Oxera acht het echter onwaar-

schijnlijk dat versoepeling van regelgeving rond bestuurssamenstelling en eigendomsverhoudingen een substantiële afbreuk zal doen aan de objectieve beroepsuitoefening door accountants. Bovendien zijn ook alternatieve waarborgen denkbaar in plaats van regels rond eigendomsverhoudingen en bestuurssamenstelling. Een voorbeeld daarvan is het onafhankelijk extern toezicht op het accountantsberoep dat onlangs inwerking is getreden¹¹. Eurocommissaris McCreevy (2007, p. 3) heeft aangegeven in 2008 een openbare gedachtewisseling te initiëren over het beleid rondom de bestuurssamenstelling en eigendomsverhoudingen bij accountantspraktijken alvorens een besluit te nemen over eventuele liberalisering daarvan.

Accountantspraktijken dienen inzicht te geven in de manier waarop zij zich organiseren bij belanghebbenden van het accountantsberoep¹². Dit heeft tot doel een positieve bijdrage te leveren aan de kwaliteit van de accountantscontrole. Lidstaten van de Europese Unie zijn verplicht van accountantspraktijken te verlangen dat zij een jaarlijks transparantieverslag opstellen als zij wettelijke jaarrekeningcontroles uitvoeren bij organisaties van openbaar belang¹³ (Commissie van de Europese Gemeenschappen, 2006, art. 40). Dit verslag moet onder meer gegevens bevatten over de juridische en eigendomsstructuur van accountantspraktijken, een beschrijving van het netwerk en van de juridische en structurele regelingen binnen het netwerk waarvan de accountantspraktijk onderdeel uitmaakt, een uiteenzetting van de bestuursstructuur van de accountantspraktijk en informatie over de grondslagen voor de beloning van partners¹⁴. Het transparantieverslag stelt belanghebbenden bij ondernemingen en afnemers van accountantsdiensten in staat kennis te nemen van de kracht van een bepaalde accountantspraktijk (Financial Reporting Council, 2006, par. 4.4). Ook fungeert openbare informatie over zaken zoals bedrijfsstructuur, verhoudingen binnen het netwerk, partnerbeloning en kwaliteitsbeheersing als stimulans voor accountantspraktijken zich te gedragen naar de letter en de geest van de door hen verstrekte informatie.

4.2 Accountantspraktijk differentiëren naar regio

Hommen (2007) pleit voor een driedeling tussen accountants die wereldwijd, regionaal of nationaal opereren. Hommen baseert dit pleidooi op zijn verwachting dat bij aandelenmarkten regionale blokken zoals Noord-Amerika, Europa, Azië en Latijns-Amerika nog geruime tijd een rol blijven spelen. Het toezicht kan vervolgens hierop worden toegesneden. Zo zouden de vier grote accountants-

praktijken units moeten opzetten die zich beperken tot de mondiaal opererende ondernemingen die in meerdere regio's actief zijn of in meerdere regio's een beursnotering hebben. Voor deze groep is internationale consistentie of onderlinge erkenning bij het handhavingsbeleid van toezichthouders cruciaal ter vermijding van meervoudig toezicht met dubbele toetsingen en onnodige administratieve lastenverzwaringen (zie ook Dassen en Roos, 2007, par. 3.1.1). De volgende laag accountantspraktijken kan zich, aldus Hommen, concentreren op cliënten die niet of nauwelijks verder gaan dan hun regio: Europese bedrijven in Europa, Noord-Amerikaanse bedrijven in Noord-Amerika. Deze regionale kantoren zouden slechts van doen hebben met regels en toezichthouders in hun eigen regio. Voor nationale spelers zou hetzelfde gelden, maar dan uiteraard op nationaal niveau. Hommen (2007, par. 3.2) noemt als voordeel van deze driedeling dat Europese bedrijven die niet buiten hun regio opereren of een notering hebben, niet meer hoeven op te draaien voor het aansprakelijkheidsrisico in de Verenigde Staten, omdat hun accountant niet op de Amerikaanse markt actief is. Europa kan hier aldus ten volle profiteren van de voordelen van een beter kader voor de accountantsbranche ten opzichte van de Verenigde Staten. Een interessante gedachte. Het voorstel zou bij grote internationale accountantspraktijken echter leiden tot een ingrijpende splitsing tussen hun nationale en internationale praktijken. Hierdoor ontstaat een bepaalde mate van eilandvorming die afbreuk doet aan internationale convergentie bij uitvoering van de accountantscontrole en in de wijze waarop de handhaving van het toezicht op accountants plaatsvindt. Gezien de mogelijk uiteenlopende kwaliteitsprofielen die dit tot gevolg kan hebben, geven wij de voorkeur aan samenwerking tussen toezichthouders op het accountantsberoep in het IFIAR. Wij achten internationale consistentie van belang om wereldwijd te kunnen vertrouwen op eenduidige kwaliteit van de accountantscontrole, ongeacht welk deel van een accountantspraktijk de werkzaamheden uitvoert.

4.3 Verzekeringsmodel als ei van Columbus?

Cunningham (2004; 2006) publiceert over het idee bedrijven de eis op te leggen hun jaarrekening te laten verzekeren, als rigoreus alternatief voor het huidige systeem van accountantscontrole¹⁵. Het aantal internationale accountantspraktijken is volgens Cunningham zo klein dat deze praktijken mogelijk denken onmisbaar te zijn, wat kan leiden tot moreel verval. Als voedingsbodem daarvoor refereert Cunningham aan de situatie uit 2005 waarbij de

Amerikaanse overheid besloot geen strafvervolgning in te stellen tegen KPMG voor ontoelaatbare fiscale advisering, ondanks bekentenis daarvan door KPMG (Cunningham, 2006, p. 1698). Angst om grote accountantspraktijken hard aan te pakken zou positieve effecten van bijvoorbeeld de Amerikaanse Sarbanes-Oxley Act uit 2002 teniet doen. Een acuut continuïteitsgevaar bedreigt het huidige systeem van verplichte accountantscontrole bij ineenstorting van een van de vier grote accountantspraktijken vanwege gebrek aan resterende keuzevrijheid, aldus Cunningham. Vandaar de suggestie voor een koerswijziging.

Bij het verzekeringsmodel sluiten bedrijven een polis af met bijbehorende premie en dekkingsmix die zijn gebaseerd op vooronderzoek en leiden tot een betrouwbaarheidsindex van jaarrekeningen. De verzekeraar schakelt accountants in die op de te verzekeren jaarrekening controlewerkzaamheden uitvoeren om zo de risico-inschatting en dekkingsgraad te kunnen vaststellen. Mocht de verzekerde jaarrekening toch fouten bevatten, dan leidt dat tot een uitbetaling door de verzekeringsmaatschappij aan derden, conform de overeengekomen dekkingsgraad (Cunningham, 2004, p. 17; Cunningham, 2006, p. 1742). Dit model leidt volgens Cunningham tot een meer strategische en gedegen vorm van controle, bijvoorbeeld vanwege doorbreking van de financiële band tussen de accountant en zijn controlecliënt. Derden krijgen inzicht in de vastgestelde premies en dekkingsmixen, wat volgens Cunningham meer informatie geeft over de betrouwbaarheid van jaarrekeningen dan de huidige accountantsverklaringen die veelal bestaan uit een standaardtekst. Ook beslecht het model een barrière rondom de verzekeraar van kleinere accountantspraktijken die wensen toe te treden tot de markt voor grote controleopdrachten, doordat niet langer sprake is van het verzekeren van een accountantspraktijk als geheel maar van het rechtstreeks verzekeren van individuele jaarrekeningen van controlecliënten. Het verzekeringsmodel kent ook imperfecties, bijvoorbeeld financiële belangenverstrengeling van de verzekeraar als de accountant op enig moment fouten ontdekt in een jaarrekening die onder de dekking valt van een eerder afgesloten polis en daarmee uitkering behoeft. Tevens gaat het model voorbij aan recente hervormingen zoals de invoering van extern toezicht op het accountantsberoep en versterking van de governance structuur bij de totstandkoming van IFAC-regelgeving¹⁶ en aan bijvoorbeeld de aanscherping van onafhankelijkheidsvoorschriften. Het verzekeringsmodel lijkt deze kinderen met het badwater weg te spoelen.

5 Conclusie

Accountantspraktijken zullen zich naar verwachting steeds meer organiseren via centrale rechtspersonen ter versterking van het huidige netwerk met internationaal samenwerkende landenorganisaties. Dit is van belang om cliënten in een mondiale markt met toenemende complexiteit eenduidige kwaliteit te kunnen blijven leveren bij de accountantscontrole, ongeacht welk onderdeel van het samenwerkingsverband deze uitvoert. De relatieve autonomie van landenorganisaties die mondiaal samenwerken, maakt internationale kwaliteitsbeheersing nu vaak ingewikkeld. Om cliënten in staat te stellen centraal te consulteren en eenduidige afspraken te maken is het belangrijk dat accountantspraktijken bestaande banden met samenwerkende landenorganisaties verder aanhalen. Vergroting van grensoverschrijdende aansprakelijkheidsrisico's ontmoedigen nationale accountantspraktijken echter op te gaan in één mondiale organisatie. Internationale hervorming van deze regimes en liberalisering van de eisen aan bestuurssamenstelling en eigendomsverhoudingen geeft accountantspraktijken meer vrijheid te kiezen voor de optimale bedrijfsstructuur. Dit kan ook nieuwe partijen stimuleren toe te treden tot de markt voor controleopdrachten, waardoor ondernemingen op termijn mogelijk meer keus krijgen bij de selectie van hun accountant. Het aantrekken en behouden van talent blijft ons inziens ook in de toekomst een uitdaging voor accountantspraktijken waardoor deze organisaties zoeken naar alternatieve mogelijkheden voor de huidige organisatie van bedrijfsprocessen. Wij signaleren bijvoorbeeld de uitbesteding van routinematige werkzaamheden en het laten instromen van mensen uit een andere achtergrond. Voorstellen in de literatuur om accountantspraktijken te rangschikken naar onderdelen die wereldwijd, regionaal of nationaal opereren of om accountants te laten controleren in opdracht van de verzekeringsmaatschappij zijn interessante gedachten, maar vormen ons inziens op korte termijn geen realistische alternatieven voor het huidige systeem van accountantscontrole. Dit vanwege het rigoureuze karakter en de mogelijk uiteenlopende kwaliteitsprofielen die deze voorstellen tot gevolg kunnen hebben. ■

Literatuur

- Accountemps (2006), *Hoe wordt generatie Y gemotiveerd*, 24 januari, www.accountemps.nl.
- Commissie van de Europese Gemeenschappen (2002), *Onafhankelijkheid van de met wettelijke controle belaste accountant in de EU: basisbeginselen, Aanbeveling van de Commissie van 16 mei 2002*, 16 mei, Europese Commissie, Brussel, België, www.europa.eu.int.
- Commissie van de Europese Gemeenschappen (2006), *Directive of the European Parliament and of the Council on statutory audit of annual accounts and consolidated accounts and amending Council Directives*, 17 mei, Brussel, www.europa.eu.int.
- Cunningham, L.A. (2004), *Choosing gatekeepers: the financial statement Insurance alternative to auditor liability*, Boston college law school faculty papers, paper 16.
- Cunningham, L.A. (2006), Too big to fail: moral hazard in auditing and the need to restructure the industry before it unravels, *Columbia Law Review*, vol. 106, pp. 1698-1748.
- Dassen R. en A.R. Roos (2007), De Wet Toezicht Accountantsorganisaties; een beschouwing, *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, vol. 81, no. 5, mei, pp. 174-185.
- Financial Reporting Council (2006), *Transparency Reporting bij Auditors of Public Interest Entities. A consultation document on the implementation of article 40 of the 8th company law directive on the statutory audit of annual accounts*, juli.
- Financial Reporting Council (2007), *Choice in the UK Audit Market*, Financial Report of the Market Participants Group, oktober; www.frc.org.uk.
- Global Public Policy Symposium (2006), *Global capital markets and the global economy: a vision from the CEOs of the International Audit Networks*, november, www.globalpublicpolicysymposium.com.
- Hommen, J. (2007), Aan de grond genageld door regels en angstcultuur? *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, vol. 81, nr. 12, december, pp. 608-614.
- Jeppesen, K.K. (2007), Organizational risk in large audit firms, *Managerial Auditing Journal*, vol. 22, no. 6, pp. 590-603.
- Lenz, H. (2005), International audit firms as strategic networks – The evolution of global professional services firms, www.univie.ac.at.
- London Economics (2006), *Study on the economic impact of auditors' liability regimes. Final Report to EC-DG Internal Market and Services*, september.
- McCreevy, C. (2007), *Mr. McCreevy presents statutory audit package*, Speech/07/835. JURI Committee. European Parliament, 19 December, Brussel.
- Ministerie van Financiën (2004), *Wet toezicht accountantsorganisaties. Memorie van toelichting*, Den Haag, www.minfin.nl.
- Ministerie van Financiën (2006), *Wet van 19 januari 2006, houdende het toezicht op accountantsorganisaties (Wet toezicht accountantsorganisaties)*, januari, Den Haag, www.minfin.nl.
- Nederlands Instituut van Registeraccountants (2006), *Verordening accountantsorganisaties Vastgesteld in de ledenvergadering van 14 december 2006*, NIVRA, Amsterdam, www.nivra.nl.
- Nederlands Instituut van Registeraccountants (2007), *Nadere Voorschriften accountantskantoren ter zake van assuranceopdrachten*, 1 maart, NIVRA, Amsterdam, www.nivra.nl.
- Oxera (2007), *Ownership rules of audit firms and their consequences for audit market concentration. Prepared for DG Internal Market and Services*, oktober, www.oxera.com.
- Roos, A.R. (2004), Roulatie van accountantskantoor of interne roulatie?, *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, vol. 78, no. 11, november, pp. 472-478.

- Roos, A.R. (2005), Indiensttreding van de accountant bij zijn controlecliënt, *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, vol. 79, no. 5, mei, pp. 189-195.
- Roos, A.R. (2006), Een legitieme reden voor beëindiging van de controleopdracht? *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, vol. 80, nr. 6, juni, pp. 274-285.
- Schilder, A. (2007), Toezicht en controle op een wereldwijd speelveld, *Toespraak ter gelegenheid van de accountantsdag*, 21 november, www.nivra.nl.
- Soeting, R. (1982), *Het grote accountantskantoor, naar een bureaucratie?*, Kluwer.

Noten

- 1 Accountantspraktijk is de verzamelnaam voor accountantskantoren en accountantsorganisaties. Onder *accountantskantoren* verstaat het NIVRA de organisatorische eenheid waarbinnen één of meer register-accountants voor een cliënt bedrijfsmatig professionele diensten verrichten, bestaande uit assuranceopdrachten of aan assurance verwante opdrachten en eventueel overige opdrachten, die niet beschikt over een vergunning als bedoeld in artikel 5 van de Wet Toezicht Accountantsorganisaties; of de accountantsorganisatie ter zake van uitgevoerde professionele diensten bestaande uit assurance-opdrachten of aan assurance verwante opdrachten en eventueel overige opdrachten, die niet onder de werkingssfeer van de Wet Toezicht Accountantsorganisaties vallen. *Accountantsorganisaties* zijn ondernemingen of instellingen die bedrijfsmatig wettelijke controles verrichten, dan wel organisaties waarin zodanige ondernemingen of instellingen met elkaar zijn verbonden, als bedoeld in artikel 1, eerste lid, onderdeel a, van de Wet Toezicht Accountantsorganisaties, waaraan een vergunning als bedoeld in artikel 5 van die wet, is verleend, uitsluitend ter zake van de werkingssfeer van de Wet Toezicht Accountantsorganisaties.
- 2 Het betreft International Standard on Auditing 600 'Special considerations – Audits of Group Financial Statements (Including the Work of Component Auditors)' De International Auditing and Assurance Standards Board heeft deze standaard in oktober 2007 definitief gemaakt. De standaard treedt in werking voor controles over boekjaren die aanvangen op of na 15 december 2009. Naast intensivering van de betrokkenheid van de groepsaccountant behandelt controlestandaard 600 bijvoorbeeld aspecten die voorheen onvoldoende tot uitdrukking kwamen, waaronder de allocatie van groepsmaterialiteit en de werkzaamheden rond consolidatie. De controlestandaard richt zich specifiek op concernonderdelen die voor de accountantscontrole van groot belang zijn. Daarbij gaat het vooral om groepsmaatschappijen met een verhoogd risico op fouten in de jaarrekening, maar ook om onderdelen waarvan activa, passiva, kasstromen, resultaat of omzet een belangrijk deel uitmaken van die geconsolideerde posten van de multinational. Zie www.ifac.org
- 3 Het Independent Forum of International Audit Regulators (IFIAR) is opgericht in 2006. Toezichthouders uit de volgende landen participeren: Australië, Brazilië, Canada, Denemarken, Duitsland, Engeland, Frankrijk, Ierland, Italië, Japan, Mexico, Nederland, Noorwegen, Oostenrijk, Singapore, Spanje, Verenigde Staten, Zuid-Afrika en Zweden. Organisaties die fungeerden als waarnemer zijn onder meer: Financial Stability Forum, the World Bank, the International Organisation of Securities Commissions, the Basel Committee, the International Association of Insurance Supervisors, IFAC's Public Interest Oversight Board en de Europese Commissie. Zie ook www.ifiar.org.
- 4 London Economics in association with Professor Ralf Ewert, Goethe University, Frankfurt am Main, Germany.
- 5 Zie bijvoorbeeld het persbericht van 8 november 2005 naar aanleiding van onderzoek door het Koninklijk NIVRA getiteld "NIVRA voorziet aanhoudende krapte in arbeidsmarkt", www.nivra.nl.
- 6 Ook Schilder (2007, p. 6) roept op, in zijn toespraak ter gelegenheid van de Accountantsdag in 2007, de impact van China in dit kader niet te onderschatten.
- 7 De beroepsorganisaties "Institute of Chartered Accountants of India" en "Chinese Institute of Certified Public Accountants" zijn beide lid van IFAC en hebben zich eraan gecommitteerd internationale regelgeving zoals de International Standards on Auditing zoveel mogelijk te integreren in hun nationale beroepsvoorschriften.
- 8 Ook de Market Participants Group van het Financial Reporting Council uit Engeland (2007, p. 19, recommendation 1) staat positief tegenover liberalisering van vereisten rondom eigendomsverhoudingen bij accountantspraktijken. De Market Participants Group is opgericht in 2006 om de Financial Reporting Council te adviseren over mogelijkheden bedreigingen te mitigeren die samenhangen met eigenschappen van de markt voor accountantscontrole in Engeland (Financial Reporting Council, 2007, p. 3).
- 9 Deze Nederlandse wet- en regelgeving is ondermeer afgeleid van de Europese Statutory Audit Directive. Niet alle Europese lidstaten hebben dit beleid op dezelfde manier vormgegeven. Er zijn bijvoorbeeld lidstaten die een meerderheid van zeggenschap van externe accountants vereisen van 75% (Oxera, 2007, p. iii).
- 10 Volgens de Wet Toezicht Accountantsorganisaties beoogt het ook te bewerkstelligen dat de dagelijkse leiding beschikt over voldoende vakkennis (Ministerie van Financiën, 2004, p. 50).
- 11 Voor de behandeling van onafhankelijk extern toezicht op het accountantsberoep, zie Dassen en Roos (2007, par. 3.1). Voor een uiteenzetting van specifieke maatregelen om te waarborgen dat accountants in voldoende mate van objectiviteit opereren, zie bijvoorbeeld 'Roulatie van accountantskantoor of interne roulatie' (Roos, 2004), 'Indiensttreding van de accountant bij zijn controlecliënt' (Roos, 2005) of 'Een legitieme reden voor beëindiging van de controleopdracht?' (Roos, 2006).
- 12 Deze verplichting vloeit voort uit de Statutory Audit Directive en geldt alleen voor accountantspraktijken die wettelijke jaarrekeningcontroles uitvoeren bij organisaties van openbaar belang. Zie ook de publicatie van Lenz (2005) over ontwikkelingen in de structuur van internationaal samenwerkende netwerkorganisaties, de verschillende samenwerkingsvormen die zich daarbij voordoen en de verwachting dat transparantie van deze samenwerkingsvormen zal toenemen bij praktijken die organisaties van openbaar belang controleren.
- 13 Lidstaten hebben tot 2008 om deze verplichting in te voeren. De Europese Unie verstaat onder een organisaties van openbaar belang:

onder het recht van een lidstaat vallende entiteiten waarvan de effecten in een lidstaat worden verhandeld op een gereglementeerde markt in de zin van artikel 4, lid 1, punt 14, van Richtlijn 2004/39/EG, kredietinstellingen als omschreven in artikel 1, punt 1, van Richtlijn 2000/12/EG van het Europees Parlement en de Raad van 20 maart 2000 betreffende de toegang tot en de uitoefening van de werkzaamheden van kredietinstellingen (1) en verzekeringsondernemingen in de zin van artikel 2, lid 1, van Richtlijn 91/674/EEG. De lidstaten kunnen ook andere entiteiten aanmerken als organisaties van openbaar belang, bijvoorbeeld entiteiten die van groot algemeen belang zijn als gevolg van de aard van hun bedrijfsactiviteiten, hun omvang of hun personeelsbestand (Commissie van de Europese Gemeenschappen, 2006, art. 2). In Nederland geldt deze verplichting sinds de invoering van de Wet Toezicht Accountantsorganisaties, oktober 2006.

- 14 Ook dient het transparantieverslag de volgende informatie te bevatten:
1. een beschrijving van het interne kwaliteitbeheersingssysteem van de accountantspraktijk en een verklaring van het leidinggevende, of bestuursorgaan betreffende de doeltreffendheid van de werking van dit systeem, 2. een aanduiding van wanneer de laatste kwaliteitsbeoordeling heeft plaatsgevonden, 3. een lijst van de organisaties van openbaar belang waarbij de accountantspraktijk het afgelopen jaar wettelijke controles van jaarrekeningen heeft uitgevoerd, 4. een verklaring betreffende de praktijken van de accountantspraktijk op het gebied van de onafhankelijkheid, waarin tevens wordt bevestigd dat een interne beoordeling van de naleving van de onafhankelijkheidseisen heeft plaatsgevonden, 5. een verklaring inzake de door de accountantspraktijk gevolgde gedragslijn betreffende de permanente scholing van accountants en 6. financiële informatie waaruit blijkt hoe belangrijk de accountantspraktijk is, zoals de totale omzet uitgesplitst naar honoraria voor de wettelijke controle van jaarrekeningen en geconsolideerde jaarrekeningen, en honoraria voor andere assuranceopdrachten, belastingadviesdiensten en andere niet-controlediensten (Commissie van de Europese Gemeenschappen, 2006, art. 40).
- 15 Het oorspronkelijke concept van het verzekeringsmodel komt volgens Cunningham (2004, p. 1) van Joshua Ronen.
- 16 Sinds 2005 bewaakt de Public Interest Oversight Board (PIOB) totstandkoming van IFAC-regelgeving, waaronder controlestandaarden, gedrags- en beroepsregels en voorschriften op het gebied van permanente educatie. De PIOB heeft tot taak te zorgen dat het publiek erop vertrouwt dat de IFAC standaarden opstelt die primair het algemeen belang dienen. Leden van de PIOB staan daarom los van het accountantsberoep. De leden van de PIOB zijn geselecteerd vanwege hun aantoonbare betrokkenheid bij het publieke belang en het vermogen om de complexiteiten bij de totstandkoming van internationale standaarden te doorgronden. Zie Dassen en Roos (2007, par. 3.1.3).